

Giervalk in de Dollard in november 2008

Marnix Jonker & Willem-Jan Fontijn

In de eerste week van november 2008 was een Giervalk *Falco rusticolis* aanwezig in de omgeving van de Dollard. De vogel werd vooral op de kwelder waargenomen, maar af en toe ook in de achtergelegen polders. Deze waarneming is inmiddels aanvaard door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) en betreft het achtste geval voor Nederland en de tweede voor Groningen. In dit artikel wordt dit geval uitgebreid besproken. Ook wordt aandacht besteed aan het eerste geval voor Groningen, de vogel van de Eemshaven en omgeving in 1987. Over deze waarneming is nog niet eerder in de *Gors* gepubliceerd.

Dollard, 1-8 november 2008

Op 1 november 2008 waren André Boven en Willem Wind aan het vogelen in het Dollardgebied. Met de auto reden zij aan de buitenzijde van de kwelder over het weggetje onderaan de dijk in de richting van Nieuwe Statenzijl. Om 15.30 uur zagen zij op een paal ongeveer ter hoogte van het voormalige Ambonezenkamp een forse roofvogel zitten die in eerste instantie veel op een Buizerd *Buteo buteo* leek. Toen de vogel zijn kop draaide, bleek het echter een valk te zijn. Gezien het formaat en het uiterlijk dachten zij meteen aan een Giervalk. Met enige moeite slaagde André erin om enkele foto's te maken. Aangezien de determinatie van grote valken vaak zeer complex is, en omdat er allerlei ontsnapte (hybride) valkeniersvogels rondvliegen, werden Marnix Jonker en Willem-Jan Fontijn gebeld om mee te helpen met de determinatie. De Giervalk werd vlak voor het donker, en in de regen, voor het laatst gezien op een van de paaltjes op de kwelder nabij het kamp.

Na bestudering van de foto's en de nodige literatuur waren de waarnemers overtuigd van de determinatie als Giervalk. Het verenkleed was wat lichter gekleurd dan wat de meeste mensen verwachten van een Giervalk (de donkere vorm staat vaak afgebeeld in vogelgidsen), maar vooral de beschrijving in het boek *Raptors* (Forsman 1999) gaf aan dat er de nodige variatie in het verenkleed bestaat.

De volgende morgen werd de vogel al vroeg gezien op de paaltjes voor het kamp door een grote groep vogelaars. Gedurende de rest van de dag verbleef de vogel voornamelijk aan de westkant van de kwelder en kon hij door veel vogelaars uit het hele land worden gezien, gefotografeerd en gefilmd. In de dagen daarna werd het steeds moeilijker om de Giervalk te vinden en werd hij slechts enkele keren op de paaltjes of in de omgeving van het kamp gezien. De laatste dag waarop de Giervalk werd waargenomen (met een betrouwbare beschrijving) was 8 november. De meldingen na deze dag zijn vaak slecht (of helemaal niet) beschreven, de vogel is te kort en/of te ver weg gezien of hij werd duidelijk verward met een van de aanwezige Slechtvalken *F. peregrinus* of een vrouwtje Havik *Accipiter gentilis* dat ook regelmatig aan het jagen was op de kwelder.

Beschrijving

Onderstaande gedetailleerde beschrijving is gebaseerd op aantekeningen in het veld en foto's van André Boven, Willem Wind, Marnix Jonker en Rein Hofman en is overgenomen uit de beschrijving die beide auteurs hebben ingediend bij de CDNA.

FOTO S: REIN HOFMAN

Giervalk – Dollardkwelder – 3 november 2008**Grootte en bouw**

Een grote, fors gebouwde valk die in zit in directe vergelijking met een Buizerd zelfs groter overkomt. De borst is erg stevig gebouwd. De vleugels zijn breed (brede schouders en brede vleugelbasis) en komen zeer krachtig over. In vlucht is duidelijk te zien dat de vleugelpunten enigszins afgerond zijn. De vogel heeft verder een vrij lange staart met een vleugelprojectie tot ongeveer een derde van de staartpunt. Door de combinatie van de grootte, de brede vleugelbasis en de vrij lange staart kwam de vogel enigszins Havikachtig over.

Kop

Voorhoofd en kruin zijn lichtbruin/crèmekleurig met vooral op het voorhoofd bruine streping. Wenkbrauwstreep eveneens crèmekleurig met zeer fijne bruine streping. Oogstreep donkerbruin en vrij smal.

Baardstreep donkerbruin, vrij breed onder het oog en aflopend in een punt. Vooral op enige afstand en onder bepaalde hoek vrij vaag en soms moeilijk te zien. De oorstreek is lichtbruin gekleurd met fijne bruine streping. Achterhoofd en nek als kruin, crèmekleurig, met in het midden van de nek een vage verticale bruine streep (een T-teken vormend), waardoor op de nek twee opvallende lichte vlekken lijken te zitten.

Bovendelen

De grondkleur van de bovendelen is overwegend bruingrijs. De veertoppen op mantel, schouders en rug hebben een crèmekleurige randje (alleen van dichtbij goed zichtbaar), met hier en daar wat lichte stippen op enkele schouderveren. In zit contrasteert de iets lichter gekleurde mantel met de schouderveren, wat een brede V-tekening op de bovendelen geeft.

Bovenvleugel

Handpennen en armpennen donkerbruin, duidelijk contrasterend met bovenvleugeldekveren. Handpennen met bandering op de binnenvlag, mogelijk ook bandering op armpennen maar dit is op foto's moeilijk te zien. Alle hand- en armpennen met een witte zoom aan de veertop. Bovenvleugeldekveren als bovendelen, bruingrijs met crèmige veerranden. Handvleugeldekveren donkerbruin, vrijwel als handpennen. Op binnenste handdekveren enige lichte vlekken/bandering zichtbaar.

Ondervleugel

Ondervleugel vrij licht overkomend met vage bandering door hand- en armpennen. Armpennen iets donkerder dan handpennen. Handpentoppen vaal bruin. Ondervleugeldekveren met fijne bruine lengtestrepen, die naar en op de okselveren zwaarder en dichter gestreept worden.

Onderdelen

De grondkleur van de onderdelen is zeer licht crèmekleurig. Kin en keel vrijwel ongestreept. Op de rest van de onderdelen heeft de vogel bruine verticale lengtestrepen die zwaarder en dichter worden op de flanken, onderbuik en 'broek'. Enkele flank- en broekveren zijn zwaar donkerbruin gestreept met daarin een wit rondje (diagnostisch voor Giervalk).

Staart

Bovenstaart iets lichter bruin gekleurd dan de bovendelen. Alle staartpennen gebandeerd met ovale lichte vlekken op beide vlaggen (ook de middelste staartpennen). Op de linkerhelft van de staart heeft de vogel nog witte staartpunten. Rechts zijn deze afwezig (gesleten) of in elk geval minder goed zichtbaar. Onderstaart licht, tekening ongeveer als ondervleugel.

Naakte delen

Oog donker met blauwgrijze oogring. Washuid blauwgrijs. Snavel eveneens blauwgrijs maar met donkere punt. Poten meer grijsbruin gekleurd. Nagels donker. De vogel

droeg geen ringen, leren bandjes of iets dergelijks aan de poten.

Gedrag

Vaak op paaltjes zittend op de kwelder, soms ook op hekken en kilometerpalen op de zeedijk. Vlucht krachtig en direct, maar ook soepel en 'makkelijk' overkomend. Regelmatig even op vlakke vleugels glijdend, vaak laag boven de grond en deed dan sterk aan een Havik denken.

Determinatie

De blauwgrijze washuid, de licht grijsbruine poten en de niet heel zware, redelijk aaneengesloten verticale borststreping wijzen op een eerste-kalenderjaar vogel. Bij een adulte vogel zijn de washuid en de poten gelig in is de streping op de onderdelen onderbroken en fijner (en dus nóg minder zwaar) en zijn de flanken en broek dwarsgestreept.

Het formaat en de bouw van de vogel duiden op een van de grotere valken, waarbij met name aan Giervalk en Sakervalk *F. cherug* gedacht moet worden. Door de 'bulky' bouw van de vogel (als een Buizerd met opgezette veren), de enorme, krachtige vleugels met brede basis en afgeronde top (als een vrouwtje Havik) en de brede staart waarbij de vleugelpunten tot driekwart van de staart komen, is de vogel als Giervalk gedetermineerd. Het verenkleed van een Giervalk kan behoorlijk variabel zijn. De kenmerken van deze vogel passen echter helemaal binnen deze variatie; het betreft hier een vogel van een lichtere vorm. Bovendien vertoont de vogel de druppelvormige tekening in enkele flank- en broekveren, wat diagnostisch is voor een Giervalk.

Sakervalken hebben over het algemeen een nog dunnere, scherper contrasterende baardstreek, zijn vaak zwaarder gestreept op de flanken en missen de druppels in de flank- en broekveren. Daarnaast zijn ze wat slanker in bouw, hebben ze scherpere vleugelpunten en een kortere staart. In het geval van een hybride (met Giervalk) zou je verwachten dat bij een vogel met sakerbloed

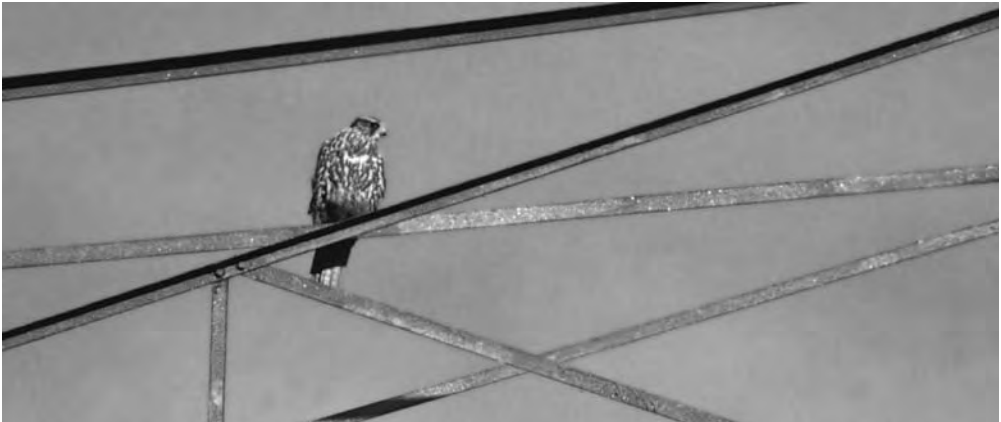

FOTO: HANS GEBUIJS

Giervalk – Eemshaven – februari 1987

deze in elk geval vooral op de flanken zwaardere streping zal hebben, de baardstreep nog dunner zal zijn en de diagnostische druppels op de flankveren niet of minder prominent aanwezig zullen zijn.

Hoewel soms verwarring optrad met verschillende Slechtvalken die ook aanwezig waren op de kwelder (vooral enkele forsgebouwde vogels, op grote afstand en onder slechte lichtomstandigheden (ochtendschemering)), komt deze soort in dit geval niet echt voor verwarring in aanmerking. In directe vergelijking met deze Slechtvalken was alleen al het grootteverschil erg groot te noemen.

Verspreiding en voorkomen

Giervalk is een circumpolaire soort die broedt in de (sub)arctische gebieden van Eurazië en Noord-Amerika. Er wordt vooral gebroed in berggebieden, op rotskusten en kliffen, bij voorkeur in de nabijheid van open (toendra)gebieden om in te jagen. De soort overwintert in allerlei open en halfopen gebieden, van moerassen tot kustvlakten en akkergebieden (Forsman 1999, Ferguson-Lees & Christie 2001).

In Nederland zijn nu in totaal acht gevallen aanvaard. De eerste vier vogels werden geschoten (in oktober 1849, december 1864, december 1900 en december 1909, drie donkere en een witte vorm). Het eerstvolgende

exemplaar werd pas in 1987 vastgesteld (de vogel van de Eemshaven, zie onder). Daarna volgde de beroemde witte Giervalk van Schiermonnikoog in maart 1998. Deze vogel werd door vele honderden vogelaars gezien en haalde zelfs het landelijke nieuws (Peters 1998). Het zevende geval betrof weer een donkere vogel die zich in november-december 2004 goed schuil wist te houden in de omgeving van Holwerd en de Anjumer Kolken (Van den Berg & Bosman 2001, Van der Vliet et al. 2005).

Eemshaven, 27 januari-30 april 1987

In de winter van 1987 verbleef een Giervalk in het Eemshavengebied en wijde omgeving. De vogel werd door Kees Koffijberg ontdekt bij het schakelstation op het oostelijk Eemshaventerrein op 7 februari 1987. Diezelfde dag werd de vogel nog door diverse andere vogelaars gezien, zowel op het westelijke deel van de Eemshaven als in de Emmapolder. Later werd bekend dat Koert Scholten de Giervalk al had gezien op 27 januari op het westelijk Eemshaventerrein. Hij was echter toen nog niet zeker van de determinatie.

In de periode daarna werd de Giervalk zeer onregelmatig waargenomen met alleen een waarneming op 11 februari. Van 18-24 februari werd de vogel echter dagelijks door vele vogelaars gezien, vooral 's avonds in een hoogspanningsmast bij Spijk. Vervolgens verdween de vogel weer enigszins uit beeld

met slechts enkele waarnemingen tot en met 14 maart. Toen iedereen dacht dat de Giervalk definitief vertrokken was, bleek hij toch nog aanwezig te zijn; Kees Koffijberg en Harm-Jan Wight zagen de vogel nog op 5, 17, 29 en 30 april.

Zoals blijkt uit de onregelmatigheid van de waarnemingen was de Giervalk vaak moeilijk te vinden. De vogel had niet echt een 'vast patroon' en bestreek een enorm gebied. Meestal hield de vogel zich op in het Eemshavengebied, maar hij werd ook waargenomen van de Lauwerpolder in het westen tot aan Delfzijl in het oosten, in totaal een oppervlakte van zo'n 80 km² (Kompier 1988).

In vergelijking met de Giervalk van de Dollard had de Giervalk van de Eemshaven een beduidend donkerder verenkleed. Vooral op de kop en op de onderdelen (met name flank en buik) was de vogel van de Eemshaven veel donkerder en zwaarder gestreept. De Giervalk van de Eemshaven was, net als de vogel van de Dollard, een eerstejaars vogel op basis van onder andere de blauwgrijze washuid en poten (Kompier 1988). Foto's

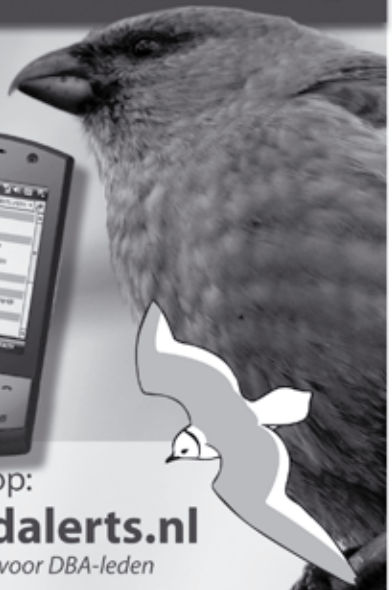
van deze vogel zijn te vinden in onder andere Kompier (1988), De Bruin & De Bruin (1997) en Van den Berg & Bosman (2001).

Literatuur

- van den Berg, A.B. & C.A.W. Bosman 2001. *Zeldzame vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 1. Tweede, herziene druk.* GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- de Bruin, B. & S. de Bruin 1997. *Lijst van Groningse Vogels. Bijlage De Grauwe Gors jaargang 25, nr. 3 & 4.*
- Ferguson-Lees, J. & D. Christie 2001. *Raptors of the world.* London.
- Forsman, D. 1999. *The raptors of Europe and the Middle East.* London.
- Kompier, T.M.F. 1988. *Giervalk in Groningen in januari-april 1987.* *Dutch Birding* 10: 12-15.
- Peters, L. 1998. *DB Actueel: Witte Giervalk op Schiermonnikoog.* *Dutch Birding* 20: 98.
- van der Vliet, R.E., J. van der Laan & CDNA 2005. *Rare birds in the Netherlands in 2004.* *Dutch Birding* 27: 367-394.

DUTCH BIRD ALERTS

het laatste
vogelnieuws
direct op je
mobiel !!

Kijk direct op:

www.dutchbirdalerts.nl

Jaarabbonnement EUR 36,00 voor DBA-leden